

voznaje svoju povijest,
iljan izazov na raz-
e, nastojimo donositi
baštine. Ovaj put
kodekse s posebnim

zajednica trebala raz-
za Uskrs, predmet je
ndent fra Frano pre-
doći onima koji se

štine jednoga nedav-
i pomoć i nadahnuće
i koji se time sada

oblike naviještanja
onači mnogo korisnih
istiti.

u fra Franji Carevu,
blijske arheologije. U
o srebrnom teletu iz
leta" i prikaz života i
tita. Prilozi nisu ni-
eologije nego su više
se time otkriva.

šajno mjesto u ovom
kratki prikazi novijih
u onoga što nas više

ve vaše pothvate zazi-
vjera u Krista umr-
ima podloga i pokre-
na kojemu smo već
svima Vama i onima

ČLANCI I RASPRAVE

Marijan Vugdelija

USKRS KOD MARKA I OSTALIH SINOPTIKA

Nijedna knjiga nije nikada imala tako slavan završetak kao evanđelja. Nijedna knjiga nije mogla izreći tu i takvu radost, jer je samo jedan Krist i samo je jedan uskrs! Samo zato jer u sebi sadrži uskrsnu poruku, građa o Isusu Kristu - koju nam prenose evanđelisti - s pravom je nazvana *radosnom viješću - evanđeljem!* To je jedina prava novost Novoga zavjeta, "signum distinctionis" kršćana¹ i kršćanstva. Iz uskrsa se rodila kršćanska Crkva koja još i danas postoji. Osnažena snagom tog događaja, Crkva je postala nerazrušivom, besmrtnom; s lakoćom je prevladavala krvave progone i sve protivštine na svome povijesnom hodu. Samo zato jer je posjedovala uskrsnu poruku, Crkva je u tim suočenjima izlazila uvijek kao pobjednica. To iskustvo susreta sa živim Gospodinom daje snagu autentičnom kršćanstvu već dvadeset stoljeća i prenosi se kao najveća dragocjenost od pokoljenja na pokoljenje. Bez tog iskustva ne bi bilo ni evanđelja, ni kršćanske vjere, ni Crkve niti ikakva kršćanskog kulta.² Da nije bilo uskrsa, evanđelja sigurno nikada ne bi bila napisana a i spomen bi se na Isusa iz Nazareta zasigurno bio već davno ugasio! Na toj pozadini lako možemo shvatiti zašto je uskrsna poruka, koja u kronologiji evanđelja dolazi na zadnjem mjestu, u navješćaju (kerigmi) Crkve dospjela na prvo i najvažnije

1. M. J. FUČAK, *Događaj Isus Krist*, Zagreb 1985, 18.

2. Usp. G. BORNKAMM, *Jesus of Nazareth*, London 1963, 181. U tom događaju se nalazi izvor svega kršćanskog navješćaja; taj navješćaj je i nastao kao svjedočanstvo uskrsnuća (usp. Dj 2,32). Uskrsnuće je bilo novo svitanje u ljudskoj povijesti.

mjesto. Postala je središnja i najstarija tema Novoga zavjeta, naprosto njegova srž, jezgra, misao vodilja, okosnica, stožer oko koga se sve okreće i na koji je sve usredotočeno.

Kako znamo, Crkva apostolskih vremena oblikovala je građu evanđelja. Središnji dio te građe tvori muka, smrt i uskrsnuće, a drugi su se događaji odabirali da pokažu razvoj od početka Isusova javnog djelovanja do Kalvarije. Najstariji sažetak te kerigme, toga temeljnog kršćanskog "creda", nalazi se u 1 Kor 15,3-5 a glasi: "Doista, predadoh vam ponajprije što i primih: Krist umrije za grijehe naše...; bi pokopan i uskrsnu treći dan...; ukaza se Kefi, zatim Dvanaestorici..."³ Dakle, otkupiteljska Isusova smrt i njegovo slavno uskrsnuće tvore bit i sažetak kršćanske Predaje; to je bitna poruka koju je Crkva primila i koju treba prenijeti u navještaju.⁴

Kristovo uskrsnuće je povijesno utemeljenje kršćanske vjere i Crkve. Na njega je usredotočena sva evanđeoska građa. Ono se pretpostavlja u svakom dijelu Novog zavjeta i na nj se poziva kao na najsigurniju činjenicu koja može potvrditi druge istine (1 Kor 15, 12-20,29-32). U jednu riječ, ono je izvorište i čvrsti temelj naše vjere bez kojega bi ona izgubila svoju uporišnu snagu. Sve nam to pokazuje da Isusovo uskrsnuće ima za kršćanstvo temeljno i ssredišnje značenje.⁵ Pavao je toga posve svjestan On u svoj iskrenosti priznaje: "Ako pak Krist nije uskrsnuo, zaludu je, doista, propovijedanje naše, zalud i vjera vaša. Zatekli bismo se i kao lažni svjedoci Božji što posvjedočismo protiv Boga, da je uskrisio Krista, koga nije uskrisio..." (1 Kor 15,14-15). I nadodaje: "Ako Krist nije uskrsnuo,..., onda ste vi još u grijesima. Onda i oni koji usnuše u Kristu, propadoše" (1 Kor 15,17-18).

Kako vidimo, uskrsna poruka bila je osnovni "credo" prve kršćanske zajednice i ostaje osnovni "credo" kršćanstva kroz sva vremena.⁶ S tim te-

3. Da pashalno otajstvo tvori bit i sažetak kršćanske predaje, to dolazi na vidjelo i u drugim ranim Pavlovim spisima. Tu nalazimo slijedeće sažetke vjere: "Mi vjerujemo da je Isus umro i uskrsnuo" (1 Sol 4,14) i "Ako ustima ispovijedaš da je Isus Gospodin, i srcem vjeruješ da ga je Bog uskrisio od mrtvih, bit ćeš spašen" (Rim 10,9). Usp. E. L. BODE, *The First Easter Morning. The Gospel accounts of the women's visit to the tomb of Jesus* (Analecta Biblica, 45), Rim 1970, 1.
4. To dolazi na vidjelo i u kršćanskoj liturgiji. Ne samo da uskrsnuće daje smisao čitavoj liturgiji nego je ono i njezin bitni sadržaj. To posebno važi za euharistijsko slavlje. U Anamnezi ispovijedamo: "Tvoju smrt, Gospodine, naviještamo, tvoje uskrsnuće slavimo, tvoj slavni dolazak iščekujemo".
5. Usp. H. KESSLER, *Auferstehung*, u: P. EICHER (izd.), *Neues Handbuch theologischer Grundbegriffe*, I (Kösel-Verlag), München 1984, 78-79.
6. U sažecima vjere (simbolima vjere, vjerovanjima) tijekom kršćanske povijesti vjera u Isusovo uskrsnuće i iščekivanje uskrsnuća mrtvih postojano su zastupljeni (usp. DŠ 2,5 sl., 10-76, 125, 150).

aprosto nje-
sve okreće i

a je građu
a drugi su se
g djelovanja
kršćanskog
n ponajprije
skrsnu treći
jska Isusova
predaje; to je
itaju.⁴

jere i Crkve.
postavlja u
aju činjenicu
jednu riječ,
gubila svoju
učuće ima za
svjestan On
lu je, doista,
ažni svjedoci
ga nije uskri-
, onda ste vi
Kor 15,17-18).
ve kršćanske
ia.⁶ S tim te-

lo i u drugim ra-
da je Isus umro i
m vjeruješ da ga
The First Easter
Analecta Biblica,

to čitavoj liturgiji
l Anamnezi ispo-
voj slavni dolazak

h *theologischer*

ti vjera u Isusovo
0-76, 125, 150).

meljem kršćanstvo stoji ili pada. Zbog te središnjosti i presudne važnosti za kršćansku vjeru, ta tema je stalno privlačila pažnju istraživača i tumača Biblije. Ovih zadnjih 25 godina ona je razglabana detaljno i stručno posebno pod vidom povijesnosti.⁷ Usmjerenju diskusije u tom pravcu zasigurno je doprinio R. Bultmann nekim svojim izazovnim stavovima i neosnovanim tvrdnjama. Prije svega on je bio mišljenja da mi nismo više u stanju razotkriti lice i naličje povijesnog Isusa. Po njemu, mi poznamo samo Isusa vjere. Na taj način je Bultmann odvojio kršćanski navještaj od povijesti, što je u očitoj protivnosti s težnjom evanđelista.⁸ On to na poseban način čini na području evanđeoskih izjave o uskrsnim događajima. Govoreći tako o evanđeoskoj pripovijesti o praznom grobu on je označava jednostavno kao "apologetsku legendu".⁹ A o uskrsnoj vjeri napisao: "Kršćanska uskrsna vjera nije zainteresirana za povijesno pitanje".¹⁰ Naprotiv, mi smo mišljenja da teološko i biblijsko istraživanje treba i danas uzeti k srcu riječ Adolfa Harnacka da u teološkim pitanjima povijest nikada ne može imati posljednju

7. Usp. posebno J. KREMER, *Die Osterbotschaft der vier Evangelien*, Stuttgart 1967; GRELOT-DELORME-L. DUFOUR (ur.), *La résurrection du Christ et l'exégèse moderne* (Cerf), Paris 1969; E. DHANIS (izd.), *Resurrexit. Actes du Symposium international sur la résurrection de Jésus*, Rim 1974.

8. Protiv toga i takva stava ustali su njegovi sami učenici tvrdeći da je Isus sam - tj. njegova osoba i nauk, ono što je on bio i što je činio - temelj svega onoga što Crkva jest, što vjeruje i navještajuje. Oni s pravom naglašavaju da prva kršćanska zajednica nije pravila razliku između uskrslog Krista i Isusa iz Nazareta. Naprotiv, ta zajednica vjeruje u istovjetnost jednoga i drugoga, u kontinuitet Isusa povijesti i Krista vjere. Ti Bultmannovi kritičari drže da je povijest konstitutivni dio evanđeoskog navještaja. Taj zaokret je napravio poznati Bultmannov učenik E. Käsemann svojim predavanjem "*Das Problem des historischen Jesus*" (20. 10. 1953). U tome mu se odmah pridružio i njegov uvaženi kolega G. Bornkamm. Pošto je taj potonji s pravom ustvrdio da mi primamo uskrsnuće posredstvom vjere i da o činjenici ne posjedujemo protokol ili kroniku, on nadodaje: "S tim nipošto ne kažemo da je vjera u uskrsnuće Isusovo samo proizvod vjermičke zajednice. Sigurno, oblik u kojem ga mi upoznajemo prožet je tom vjerom. Ali isto tako je sigurno da su samo ukazanja Uskrsloga i riječi njegovih svjedoka utemeljile tu vjeru" (G. BORNKAMM, *Jesus von Nazareth*, Stuttgart 1965, 168).

9. R. BULTMANN, *L'histoire de la tradition synoptique* (Seuil), Paris 1973, 355: "La pointe de l'histoire du tombeau vide est la tombe vide comme preuve de la résurrection... L'histoire est une légende apologetique".

10. R. BULTMANN, *Neues Testament und Mythologie*, u: v. H. BARTSCH (izd.), *Kerygma und Mythos I*, Hamburg 1948, 51: "Der christliche Osterglaube ist an der historischen Frage nicht interessiert." Čini se da se na Bultmannovoj liniji nalaze i W. Marxsen i R. H. Schlette. Prvi kaže da najviše što možemo reći na ovom području jest da "stvar Isusova" ide naprijed na subjektivnoj razini. Tvrdnja da je Isus uskrsnuo treći dan poslije svoje smrti, formulira određene vjere "koje me informiraju samo o uvjerenju koje drugi imaju". On drži da ne treba više govoriti o Uskrsnom, nego o Živućem, o nazočnosti Isusovoj u kerigmi njegovih svjedoka (W. MARXSEN, *Die Auferstehung Jesu von Nazareth*, Gütersloh 1968). Za drugoga uskrsnuće ne bi bilo doli tumačenje izvjesnoga apostolskog iskustva u krilu prvih zajednica, koje putem vjere oživljavaju Isusa poznatoga u njegovim riječima i njegovim djelima prije uskrsa. Nadodaje da su neke izvanredne činjenice, kao npr. Pavlovo obraćenje, potakle jedno takvo tumačenje. (R. H. SCHLETTE, *Epiphanie als Geschichte*, München 1966). Velika zasluga tih i takvih tvrdnji nalazi se u tome da su one potakle opsežna i stručna istraživanja koja su donijela važne rezultate za raščišćavanje te problematike.

riječ, ali da uvijek mora imati prvu.¹¹ Da bismo utvrdili osnovanost vjere u uskrsnuće i da bismo tako mogli dati odgovor "svakom tko traži razlog nade koja je u nama" (1 Pt 3,15), razmotrit ćemo evanđeoska izvješća o praznom grobu i ukazanjima Uskrsloga. Zbog opširnosti teme, nećemo ulaziti u detalje. Radije se u našem razglabanju tih dviju datosti ograničavamo na njihovu povijesnost i globalni učinak koji su one imale na apostole. I na kraju ćemo u par točaka istaknuti antropološku vrijednost i značenje Isusova uskrsnuća za naš život.

1. Prazan grob i njegova značenja

Evanđeoska izvješća o uskrsnuću nisu tek povijesni izvještaji nego svjedočanstvo vjere. Uskrsnuće nije opisano i nije moglo biti opisano u sebi. To je misterij. Opisi uskrsnuća zapravo su tumačenja činjenice praznoga groba i Isusovih ukazanja nakon smrti. To znači da je problem praznoga groba usko povezan s diskusijom o uskrsnuću i utječe na shvaćanje Isusova uskrsnuća od mrtvih.¹² "To je ključni problem s kojim je usko povezano shvaćanje tjelesnosti Uskrsloga, narav ukazanja..., i konačno sav uskrsni događaj".¹³ Nije slučajno, stoga, da je diskusija o Isusovom grobu stara kao i propovijedanje (navještaj) o uskrsu.¹⁴ Znakovito je u tom pogledu i to da pohod žena na Isusov grob donose sva četiri evanđelista (Mk 16,1-8; Mt 28,1-8; Lk 24,1-12; Iv 20,1-13).

11. Usp. J. BLINZLER, *Die Grablegung Jesu in historischer Sicht*, u: E. DHANIS (izd.), *Resurrexit*, 102. Povijest je konstitutivni dio biblijskog spasenja. To je ustvari Heilsgeschichte (= povijest spasenja).
12. Nije slučajno da je Isusov grob u evanđeljima precizno lociran i opisan. Više istraživača je s pravom istaklo da neki podaci evanđelja o Isusovu grobu odaju tako čvrstu i egzaktnu topografsku predodžbu da se može pretpostaviti da su kršćani već vrlo rano posjećivali to časno mjesto i čistili ga. (Usp. W. NAUCK, *Die Bedeutung des leeren Grabes für den Glauben an den Auferstandenen*, u: *Zeit. f. ntl. Wiss.* 47(1956), 243-262; J. JEREMIAS, *Heiligengraber in Jesu Umwelt*, Göttingen 1958, 144 sl; P. GACHTER, *Die Engellerscheinungen in den Auferstehungsberichten*, u: *Zeitsch. f. kath. Theol.* 89(1967), 191-202, posebno 199). Pa i nemoguće je da su prvi kršćani predali zaboravu grob onoga koji je za njih bio veći od svih pravednika, mučenika i proroka. Crkveni povjesničar Euzebije naziva sveti grob "najvišim i najsvetijim spomenikom Spasiteljeva uskrsnuća" (*Vita Constant.* 3,28).
13. H. GRASS, *Ostergeschehen und Osterberichte* (Vandenhoeck-Ruprecht), Göttingen 1964, 138.
14. Usp. E.L.BODE, *The First ...*, 2. Nepobitna je činjenica da se u diskusiji o uskrsnuću pridaje važna uloga pitanju da li je, kako je i gdje je pokopano Isusovo mrtvo tijelo. O tom interesu svjedoči nam i tvrdnja praktičanske kerigme koju donosi Pavao u 1 Kor 15,4: "Bi pokopan." Ta pretpavlovska predaja da je "Krist umro i bio pokopan" svjedoči nam da su već desetljećima prije sastavljanja Markova evanđelja razapinjanje i pokop u kerigmi Crkve bili usko povezani. (Usp. J.BLINZLER, *Die Grablegung Jesu*, 56). A prizivi na žene u Mk 15,40 sl. 47 i u 16,1 odražavaju očito želju da se smrt, pokop i uskrsnuće Kristovo povežu sa svjedocima. (V.TAYLOR, *The Gospel according to St. Mark*, London 1977,651).

ost vjere u
raži razlog
izvješća o
ećemo ula-
aničavamo
ostole. I na
nje Isusova

eštaji nego
i opisano u
lice prazno-
m praznoga
nje Isusova
o povezano
sav uskrsni
bu stara kao
ledu i to da
16,1-8; Mt

S (izd.), *Resur-*
ilsgeschichte (=

istraživača je s
egzaktnu topo-
očivali to časno
Glauben an
Heiligen i *ber*
igen in den Au-
o 199). Pa i ne-
io veći od svih
grob "najvišim i

igen 1964, 138.
skrsnuću pridaje
. O tom interesu
: "Bi pokopan."
a su već desetl-
Crkve bili usko
Mk 15,40 sl. 47
u sa svjedocima.

a) Povijesna pouzdanost činjenice praznoga groba

Osporavanje činjenice praznoga groba ili njezino krivo tumačenje provlači se od samih početaka sve do dana današnjega, jer se tu nalazimo pred jednim uvjerljivim dokazom koji ne pripušta halucinaciju niti ikakavu antropološku interpretaciju. Osporavatelji praznoga groba mogu se svrstati u tri skupine: 1) Oni koji vide prazni grob kao izvod iz iskustva ukazanja uskrsloga Gospodina ili, još drastičnije, oni koji drže da su legende o ukazanjima stvorile legendu o praznom grobu; 2) Oni koji smatraju da je vjera u tjelesno uskrsnuće stvorila i ovo drugo vjerovanje, koje je sekundarno. Jer je za židovski mentalitet bilo neshvatljivo da se uskrsne bez tijela, bilo je nužno isprazniti grob. Riječ je, dakle, o materijalizaciji vjere u Uskrsloga; 3) Oni koji pripovijest o praznom grobu proglašavaju kasnijom "apologetskom legendom" (R. Bultmann).¹⁵

Protivno tome i takvom stavu, za novozavjetne pisce prazni grob tvori integralni dio prvotne evanđeoske kerigme. Tvrdnje: "da je on pokopan, da je treći dan uskrsnuo"¹⁶ (1 Kor 15,4), da "su ga skinuli s križa i položili u

15. Detaljnije o svemu, vidi: E.L.BODE, *The First*, 152-153.

16. Vjerojatno se spominjanje "trećega dana" u vezi s Isusovim uskrsnućem u 1 Kor 15 naslanja na stare pripovijesti o otkriću praznoga groba prvi dan u tjednu i na ukazanja koja su slijedila. Činjenica je da je prvotno kršćanstvo pridavalo veliku važnost tom datumu, koji se u NZ-u spominje 15 puta. (Usp. J. DUPONT, *Ressuscité le troisième jour*, u: *Studia Biblica et Orientalia*, vol. 2, Rim 1959, 174-193). Nema sumnje da je neočekivano otkriće praznoga groba treći dan iza smrti moglo, u suglasju s kristofanijama, služiti da se datira veliki događaj uskrsnuća. To nam se tumačenje čini najprihvatljivijim. (Usp. E.DHANIS, *La résurrection*, u: *Resurrexit*, 564-565; B.RIGAUX, *Dieu l'a ressuscité*, Gembloux 1973, 126; U. WILCKENS, *Die Auferstehung*, Stuttgart 1970, 24).

Naprotiv, jedna grupa uvaženih egzegeta drži da se tom formulom ne želi reći da je prazni grob otkriven treći dan nakon pokopa, jer je trenutak otkrića praznog groba nevažan za određivanje trenutka uskrsnuća. Ona ne govori ništa ni o točnom datumu uskrsnih ukazanja, nego se isključivo odnosi na sami događaj uskrsnuća. Po njima, u toj formuli ne radi se o naznaci vremena u smislu povijesnog datiranja o spasonosno-povijesnoj izjavi koja je formulirana u jeziku onoga vremena. Da bi se to objasnilo, navode se primjeri iz midraške predaje, npr. *Gn* r.91,7 (na *Post* 42,17 sl.): "Nikada Sveti ... ne ostavlja pravednika tri dana u nuždi. Tako smo mi to naučili od Josipa, Jone, Mordokaja i Davida. Isto tako čitamo (Hoš 6,2): "On će nas oživjeti iza dva dana, u treći dan ... će nas uspraviti i mi ćemo pred njim živjeti". I Josip je rekao njima treći dan: "Činite ovo i živjet ćete". Ista misao dolazi na vidjelo i u *Gn* r.56,1 (na *Post* 22,4), gdje se navode razni događaji spasenja koji su se zbili "treći dan" (Hoš 6,2; *Post* 42,18; *Izl* 19,16; *Još* 2,16; *Jona* 2,1; *Ezra* 8,15; *Est* 5,1). Dakle, "treći dan" je važio kao dan kad se Gospodin zauzima za svoje pravednike, kad ih izbavlja iz nevolje; to je bio dan spasonosnog Božjeg djelovanja.

Na osnovi svega toga, ta grupa egzegeta zaključuje da izjava o Isusovu uskrsnuću u "treći dan" nema čisto povijesnu nego spasonosno-povijesnu vrijednost, jer je "treći dan" važio kao dan Božjeg spasonosnog djelovanja. (Tako: K. SCHUBERT, *Auferstehung Jesu im Lichte der Religionsgeschichte des Judentums*, u: E. DHANIS (izd.), *Resurrexit*, 216-217; E.L. BODE, *The First*, 119-125; P. GRELOT, *La résurrection de Jésus et son arrière-plan biblique et juif*, u: *La résurrection du Christ et l' exégèse moderne* (Cerf), Paris 1969, 38 i 47; K. LEH-

grob. Ali ga Bog uskrisi od mrtvih“ (Dj 13,29-30), i da "on nije bio ostavljen u boravištu mrtvih, niti mu tijelo-truleži ugleda" (Dj 2,31), sve nam to odaje jasnu vjeru u tjelesno uskrsnuće. U tom pravcu nas vodi i pripovijest o praznom grobu. Istina, nemaju svi detalji u toj pripovijesti povijesno pokriće,¹⁷ ali je jezgra zasigurno povijesna. Evo neospornih povijesnih elemenata koji su zajednički svim evanđelistima: pohod žena na grob, prvi dan u tjednu, otkriće otvorenog i praznog groba.¹⁸ Navodimo samo nekoliko neobitnih argumenata u prilog povijesnosti tih elemenata:

1) *Narav pripovijesti* - Očito je da Marko pri sastavljanju izvješća o praznom grobu nije imao apologetsku namjeru. Da je to bio slučaj, pripovijest bi sasvim drugačije izgledala. Ustvari, Markova pripovijest je vrlo suzdržana. Ne susrećemo u njoj nikakav opis samog uskrsnuća ili ukazanja uskrslog Gospodina. Jedan apologetičar uskrsnuća, koji bi stvarao fiktivni

MANN, *Auferweckt am dritten Tag nach der Schrift*, Freiburg im Br. 1969, 262-272). Protiv tih autora treba ipak reći da postoji podudarnost između datuma uskrsnuća u predaji koju navodi Pavao ("treći dan") i datuma otkrića praznog groba u evanđeljima ("prvi dan u tjednu"). Osim toga, treba voditi računa o jedinstvenoj važnosti koju je rađajuća Crkva pridala "trećem danu" kao datumu Kristova uskrsnuća. Ta se važnost nipošto ne može protumačiti samo na osnovi židovskog običaja koji je "treći dan" smatrao danom spasonosnih Božjih zahvata. Naprotiv, sve se mijenja i postaje jasno ako se "prvi dan tjedna" shvati kao dan uskrsnuća Gospodinova. Ukratko, "treći dan" preuzeo je veliku važnost jer je datirao kapitalni događaj koji je sve rasvijetlio.

17. Mnogi detalji u tim pripovijestima samo su izražajni oblici pomoću kojih pripovjedači ilustriraju smisao i značenje navještaja ili ga žele braniti. Kao načini izražaja oni su istiniti i nipošto lažni. To vrijedi prije svega za one detalje koje ne donose sva četiri evanđelista i koji su prepoznatljivi kao redakcijska proširenja. Npr. u Mateja: zapečaćen grob, opis njegov čudesnog otvaranja, straža na grobu, konjacija vojnika. (Usp. J. KREMER, *Zur Diskussion über "das leere Grab"*, u: E. DHANIS (izd.), *Resurrexit*, 155-156 i 160). Očito je da su ta potonja redakcijska proširenja nastala pod apologetskim poticajem; s njima je zajednica reagirala na sumnje i izrugivanja koje je uskrsna poruka izazvala (usp. Dj 17,18). Nasupro Židovima donose se dokazi iz Pisma. Tvrdnji da su učenici noću ukrali Isusovo tijelo iz groba, suprotstavlja se pripovijest o stražarima na grobu (Mt 27,62-66; 28,11-15) koja isključuje svaku krađu. Nasuprot tvrdnji da su učenici podlegli halucinaciji, evanđelisti u svojim izvješćima - preko mnogih detalja - nastoje dokazati njegov identitet i naglasiti tjelesnu stvarnost uskrslog Krista (Lk 24,39; Iv 20,20. 27; usp. 1 Iv 1,1). Za sve usp. J. JEREMIAS, *Die älteste Schicht der Osterüberlieferung*, u: E. DHANIS (izd.), *Resurrexit*, 187.
18. Uza sve suglasje u bitnim točkama, pripovijesti pokazuju djelomično vrlo velika odstupanja čak proturječja (npr. imena i broj žena, točna naznaka vremena, mjesto i način odvijanja angelofanije). Za G. Lohfinka te razlike su nastale uslijed dugog trajanja procesa usmene predaje koja je uključivala dodavanja, ispuštanja i redakcije sa sastavljačkim, apologetskim i teološkim tendencijama. Velika većina egzegeta drži da je Markov tekst najstariji i da nam najbolje pruža pristup k događajima. To ipak ne znači da Mk 16,1-8 trebamo shvatiti kao povijesni izvještaj u modernom smislu. To pokazuje i sloboda Mateja i Luke u ophođenju s Markovim tekstom. Da su oni shvatili sve izjave iz Mk 16,1-8 kao povijesne podatke, sigurno ih ne bi mijenjali. Očito je da evanđelisti nisu bili zabrinuti za detalje nego za globalnu poruku pripovijesti. Da su ih zanimali detalji, sigurno bi bilo više podudarnosti u izvješćima manje slobode u ophođenju s materijalom predaje. Sve nam to pokazuje da nema nikakve potrebe da se ti tekstovi harmoniziraju. Uostalom, to je i nemoguće. (Usp. J. KREMER, *Zur Diskussion*, 146-147; E.L.BODE, *The First*, 17-18).

je bio ostavl-
) , sve nam to
i pripovijest
ovijesno pok-
snih elemen-
b, prvi dan u
nekoliko nep-

ju izvješća o
ičaj, pripovij-
vijest je vrlo
a ili ukazanja
varao fiktivni

262-272). Protiv
u predaji koju na-
prvi dan u tjednu
iča Crkva pridala
može protumačiti
iosnih Božjih zah-
vati kao dan uskr-
: datirao kapitalni

ipovjedači ilustrir-
su istiniti i nipošto
lista i koji su pre-
ob, opis njegova
č, *Zur Diskussion*
Očito je da su ta
a je zajednica re-
17,18). Nasuprot
sovo tijelo iz gro-
15) koja isključuje
listi u svojim izv-
tjelesnu stvarnost
MIAS, *Die älteste*

velika odstupanja,
ačin odvijanja an-
cesa usmene pre-
apologetskim i te-
ajstariji i da nam
damo shvatiti kao
ike u ophođenju s
e podatke, sigurno
za globalnu poru-
sti u izvješćima i
nema nikakve po-
J. KREMER, *Zur*

izvještaj, združio bi otkriće praznoga groba s jednim ukazanjem ili bi učinio što apokrif 'Petrovo evanđelje' čini opisujući Isusov izlazak iz groba;¹⁹

2) *Žene kao svjedoci* - Da je Marko imao apologetske namjere, sigurno bi na grob doveo učenike a ne žene. Naime, u židovstvu se žene nisu uzimale kao javni i kvalificirani svjedoci (možda Marko zato kaže da nisu nikome ništa rekle?!).²⁰ Stoga, ako pretpostavimo da je prazni grob apologetska izmišljotina, onda ostaje neshvatljivo i nerazumljivo zašto evanđelisti nisu izabrali učenike kao svjedoke radije nego žene;²¹

3) *Propovijedanje uskrsnuća u Jeruzalemu* - Uskrsnuće je zasigurno bilo najprije propovijedano u Jeruzalemu, gdje se vrlo rano oblikovala kršćanska zajednica. A ako se već propovijedalo u Jeruzalemu da je Isus uskrsnuo, nemoguće je zamisliti da se nitko nije interesirao da li je Isusovo tijelo još u grobu Josipa iz Arimateje ili je odatle nestalo. Imajući u vidu antropološke predodžbe židovstva Isusova vremena, sa sigurnošću se može kazati da se navještaj o Isusovu uskrsnuću ne bi mogao ni jednoga trenutka razgllašavati u Jeruzalemu ako Isusov grob ne bi bio prazan. Naime, u tom viđenju navještaj uskrsnuća uključuje ipso facto i stvarnost praznoga groba (usp. posebno 4 Ezra 7,30-32 = apokrifno djelo iz I. st. posl. Krista).²² To nedvojbeno proizlazi i iz anđelova tumačenja činjenice praznog groba: Isus nije u grobu jer je uskrsnuo;

4) *Židovska polemika* - Činjenicu praznoga groba Židovi nisu nikada osporavali. Oni su je samo drukčije tumačili. Ustvari, da je u grobu podno Kalvarije ležalo i dalje Isusovo tijelo, Židovi ne bi mogli optuživati učenike da su ga oni ukrali, o čemu nam govori Matej. Osim toga, besmisleno bi bilo da u ime neke izmišljotine netko bude spreman izvrći se takvim progonoima kao što je to bio slučaj kod prvih kršćana;²³

19. Usp. E.L.BODE, *The First*, 159.

20. Vjerojatno je tu prisutan apologetski motiv. H.Grass drži da se tom šutnjom želi naglasiti neovisnost apostolskog svjedočanstva, tj. da je uskrсна vjera iskustvo ljudi vrijednih povjerenja i da nije nastala pod utjecajem blebetanja žena (Usp. Lk 24,11-24), ili samo na osnovi činjenice praznoga groba (ta potonja je po sebi višeznačna, i stoga nepouzdana). Stoga se može uzeti kao plod Markove redakcije. U Mateja je reakcija žena sasvim drukčija: "One otiđoše žurno ... i s velikom radošću otrčaše javiti njegovim učenicima" (Mt 28,8). Vjerojatno Matej tim dvostrukim "žurno" kontrastira Markovoj tvrdnji u kojoj se kaže da su žene otišle ne rekavši nikome ništa.

21. Usp. E.L.BODE, *The First*, 158; PH. SEIDENSTICKER, *Die Auferstehung Jesu in der Botschaft der Evangelien* (KBW), Stuttgart 1967, 90; G.BECQUET, *Nuit pascalle. Jésus le crucifié est ressuscité* (Mt 28,1-10), u: *Esprit et Vie*, 79(1969),261.

22. Usp. K. SCHUBERT, *Auferstehung Jesu*, u: *Resurexit*, 218; W. PANNENBERG, *Jesus - God and Man* (SCM), London 1968, 100-102; K. LEHMAN, *Auferweckt*, 85.

23. Usp. E. L. BODE, *The First*, 158 i 163; G. LOHFINK, *Die Auferstehung Jesu und die historische Kritik*, u: *Bibel und Leben* 9(1968), 46.

5) "Dan Gospodnji" i prazni grob - Sva četiri evanđelista stavljaju pohod žena u prvi dan tjedna. Nije isključeno da je baš otkriće praznog groba sa strane žena u prvi dan tjedna bilo prvi poticaj da se taj dan shvati kao dan Gospodnji, i da se blagdansko svetkovanje od subote prebaci na nedjelju. Dakle, svoje tumačenje podrijetlo kršćanskoga nedjeljnog kulta nalazi u predaji pohoda žena na Isusov grob u prvom danu tjedna.²⁴ Najvjerojatnije je taj pohod na Isusov grob bio izvor liturgijske komemoracije Isusova uskrsnuća na prvi dan u tjednu. Prvi kršćani su shvatili da je eshatološki dan Jahvin iz Staroga zavjeta (= dan posvemašnjeg spasenja i oslobođenja) ostvaren u danu Kristova uskrsnuća.²⁵ Moralo se u taj dan dogoditi nešto velikoga, ako je on preuzeo ulogu židovske subote. I to je sigurno jedan važni i snažni argument u prilog povijesne pouzdanosti pripovijesti o praznom grobu.

Sve i priznajući da je izvještaj o praznom grobu dopro do nas s velikom pripovjedalačkom slobodom i raznolikošću, njegova primarna tvrdnja (tj. odsutnost Isusova tijela) ima čvrste argumente u svoju korist, koji se uspješno odupiru negativnim sudovima koji su previše subjektivni i malo kritični. Drukčije rečeno, pripovijest o praznom grobu ima solidni povijesni temelj.²⁶ Da je Marija Magdalena (i još druge žene?) iza subote posjetila Isusov grob i da nije našla Isusovo mrtvo tijelo, to ne može osporiti nijedan povijesničar s ozbiljnim razlozima. Mnogo toga govori za a ništa odlučno i određeno protiv.²⁷ Posrijedi je, dakle, povijesni događaj.²⁸

24. Usp. E.L. BODE, *A liturgical Sitz im Leben for the Gospel Tradition of the women's Easter visit to the Tomb of Jesus?*, u: CBQ 32(1970) 241. Taj se kult ustalio već u drugoj polovini prvoga stoljeća.

25. Vrlo je znakovita u tom pogledu i terminološka podudarnost. Naime, taj dan se u grčkom SZ-u zove "he hemera Kyriou", a prvi kršćani nazivahu nedjelju "he kyriake hemera" (usp. E.L. BODE, *The First*, 143-144).

26. Usp. J. KREMER, *Zur Diskussion*, 161; E.L. BODE, *The First*, 164.

27. H. v. CAMPENHAUSEN, *Der Ablauf der Osterereignisse und das leere Grab*, Heidelberg 1968, 42: "Es spricht vieles für und nichts Durchschlagendes und Bestimmtes gegen sie; sie ist also wahrscheinlich historisch"; usp. J. KREMER, *Zur Diskussion*, 157.

28. To vrlo dobro odgovara i onodobnim običajima. Naime, Židovi su rado pohađali grobove svojih pokojnika, posebno prva tri dana iza pokopa (usp. *Ebel rabbathi VIII*: "Kroz tri dana ide se na mjesto pokopa i posjećuje mrtve"; STR-BILLERBECK I, 1048). Ta dužnost je posebno pripadala ženama (usp. J. BLINZLER, *Der Prozess Jesu*, Regensburg 1969, 400-404; STR-BILLERBECK I, 1047-1048). Zašto su Isusove prijateljice izabrale baš treći dan da pohode njegov grob? Postoje dva tumačenja: 1) Prema židovskom poimanju, treći dan iza smrti smatrao se vrhuncem žalosti za jednim pokojnikom (tako MIDRAŠ RABBA C7 na Post 50,10); 2) Moguće je da je s tim pohodom bila spojena neka akcija koja je bila zabranjena u subotu - npr. nošenje posudica s pomasti - (usp. J. BLINZLER, *Die Grablegung*, 83, b.83).

avljaju po-
znog groba
ati kao dan
a nedjelju.
alazi u pre-
rojatnije je
sova uskr-
ološki dan
đenja) ost-
nešto veli-
dan važni i
nom grobu.

nas s veli-
na tvrdnja
ist, koji se
vni i malo
i povijesni
osjetila Is-
riti nijedan
odlučno i

men's Easter
u goj polovini

u grčkom SZ-
temera" (usp.

b, Heidelberg
gegen sie; sie

adali grobove
Kroz tri dana
lužnost je po-
169, 400-404;
iči dan da po-
dan iza smrti
A C7 na Post
zabranjena u
. 83, b.83).

b) Značenje praznoga groba za uskrsnu vjeru

Pogledajmo sada ta izvješća u funkciji koju su im dodijelili sami evanđelisti. Nema sumnje da je činjenica praznog groba, uzeta sama za sebe, otvorena različitim tumačenjima. Uskrsnuće je samo jedno od mogućih tumačenja. Tek u povezanosti s ukazanjima ta činjenica poprima određenije značenje: postaje znak uskrsnuća. Ipak treba priznati da prazni grob nije dao prvi poticaj za uskrsnu vjeru, iako je sigurno doprinio njezinu učvršćenju. Sam po sebi on nije nikakav dokaz (u strogom smislu riječi) za uskrsnuće, ali se može uzeti kao trag u ovostranosti za događaj uskrsnuća.²⁹ Prazni grob tvori skrovito lice događaja, upitnik je na koji će odgovoriti božanska objava u susljednim ukazanjima. Spoznaja uskrsnuća Raspetoga ne temelji se prvotno na konstataciji praznoga groba, nego na ukazanjima Uskrsloga. To iskustvo ukazanja Uskrsloga potaklo je učenike na takvo tumačenje praznoga groba. Sada se to tumačenje stavlja u usta anđela (Mk 16,6), i na taj način proglašava božanskom objavom,³⁰ a ne ljudskim iznašaćem. Ovdje treba naglasiti da ta uskrsna ispovijest zajednice nije nastala da bi se dokazalo uskrsnuće, nego na osnovi same činjenice uskrsnuća i ukazanja. Sve nam to pokazuje da prazni grob može postati jedan od valjanih dokaza za uskrsnuće samo ako je združen s dokazima koji proizlaze iz ukazanja. U tom slučaju grob, koji žene pronalaze prazan, samo je potvrda, vidljiva tjelesnim očima, za nebesku vijest. On nepobitno dokazuje da ukazanja Uskrsloga nisu jednostavna halucinacija.³¹ Tako dolazimo do zaključka da je uskrsnuće, premda je u sebi samom jedan 'metastorički' ili 'natpovijesni' događaj, ipak 'indirektno' povijesni događaj, uklapa se u vrijeme i prostor, i ustanovljivo je, barem djelomično, putem povijesne metode. Prazni grob je "točka kontakta između vjere i povijesti".³² Uza sve to ipak treba naglasiti, da prihvaćanje vjere u uskrsnuće neće biti nikada rezultat povijesnog rezoniranja, nego vjermičkog opredjeljenja.

Već smo prethodno naglasili da prazan grob ne može kao takav služiti kao dokaz za istinu uskrsnuća. Međutim, združen s ukazanjima Uskrsloga

29. Usp. K. SCHUBERT, *Auferstehung Jesu*, u: *Resurrexit*, 217.

30. Iz samog opisa anđela, posebno u Mateja, proizlazi da je riječ o nebeskom biću. Anđeo tu predstavlja samoga Boga. Na taj način evanđelisti žele istaknuti da njegova poruka nije ljudski izum, nego djelo Božje.

31. Usp. J. SCHMID, *L' evangelo secondo Marco*, (Morcelliana), Brescia 1966, 405.

32. J. KREMER, *Zur Diskussion*, 161.

on je za zajednicu u Jeruzalemu postao znak koji je potvrđivao istinu Kristova uskrsnuća koju su naviještali apostoli. Na taj način postao je govorećim znakom i potvrdom Isusova uskrsnuća za kršćane svih vremena.³³ To je najdojmljiviji i najopipljiviji znak za uskrsnuće Raspetoga. Otvoreni i prazni grob neprestano nam posvjescuje da je konačno vrijeme već počelo, jer je smrt pobijeđena. Osim toga, prazni grob ima veliko značenje za ispravno teološko shvaćanje uskrsne poruke i čuva nas istodobno od krivih tumačenja. Dakle, ima vrijednost vođe za misao,³⁴ putokaz je koji nas vodi k ispravnom shvaćanju uskrsne vjere. On nam pokazuje da postoji istovjetnost između Raspetoga i Uskrsloga ili bolje znak je kontinuiteta između uskrslog Krista i Isusa iz Nazareta.³⁵ Istodobno nam naznačuje i narav tog uskrsnuća odnosno naglašava tjelesno uskrsnuće a ne samo nadživljenje. Polazeći od Isusove stvarnosti, možemo bez primjedbi usvojiti tvrdnju Franza Mussnera koja glasi: "Upravo prazan Isusov grob uključuje tjelesni identitet između Raspetoga i Uskrsloga".³⁶ Znakovito je u tom pogledu i to da sva četiri evanđelista tumače stvarnost praznog groba činjenicom uskrsnuća. Naime, nestanak Isusova tijela iz groba rezultat je njegova uzeća u život Uskrsloga. To posebno dolazi do izražaja u riječima anđela-tumača. U Marka on veli:

33. Usp. W. TRILLING, *Christusverkündigung in den synoptischen Evangelien*, München 1969, 218; A. VÖGTLE, *Diskusija*, u: *Resurrexit*, 165; H. SCHLIER, *Über die Auferstehung Jesu Christi*, Einsiedeln 1968, 30.

34. J. KREMER, *Zur Diskussion*, 158-159; H. SCHLIER, *Über die Auferstehung*, Einsiedeln 1968, 30.

35. J. KREMER, *Zur Diskussion*, 159 i 161.

36. F. MUSSNER, *Die Auferstehung Jesu*, München 1969, 134. Naprotiv, M. Brändle piše: "Die Kontinuität liegt nicht im Somatischen, in der Wiederbelebung oder Wiederherstellung des irdischen Leibes, sondern nur in der Identität des Ichs" (Musste das Grab Jesu leer sein?, u: *Orientierung* 31(1967) 112). Dakle, ovaj potonji autor pripušta samo nadživljenje osobne jezgre. Kontinuitet Uskrsloga s tim elementima ne predstavlja većih problema ni za grčku misao. Veće probleme predstavlja element koji se raspada u grobu. Upravo se tu nalazi i glavna problematika glede uskrsnuća u aktualnoj katoličkoj teologiji (usp. C. POZO, *Problemática en torno a la resurrección en la teología católica actual*, u: *Resurrexit*, 489-521). Iako Pismo, Oci i crkveni nauk govore o preobrazbi i proslavi ljudskog tijela prigodom uskrsnuća, oni su daleko realističniji od nove tendencije koja dolazi do izražaja u izjavi M. Brändle-a koja je skrajnje spiritualizirana i platonizirana. To je slučaj čak i onda kad se inzistira: "Ostaje bitno od čovjeka, osoba" (J. RATZINGER, *Einführung in das Christentum* (Kösel) München 1968, 295) i kad se ta misao suprotstavlja grčkom poimanju duše bez tijela. Riječ je samo o verbalnoj razlici a ne i o stvarnoj. Upravo se tu nalazi glavni paradoks te nove tendencije. U svom kritičkom osvrtu na tu novu tendenciju, C. Pozo zaključuje: "Bojim se da nam ta nova tendencija nudi stari grčki nauk o besmrtnosti, samo obučen u novo literarno ruho, u rječnik uskrsnuća. Međutim, ona stvarno stavlja u opasnost kršćansku ideju uskrsnuća. Tu se, ustvari, napušta ideja uskrsnuća i govori samo o nadživljenju. Da je Pavao tako shvaćao uskrsnuće, onda sigurno ne bi napisao 15. poglavlje i 1 Kor i izbjegao bi nesporazum s Atenjanima (Dj 17,31)" (C. POZO, *Problemática*, 519).

tinu Kristo-
govorećim
33 To je naj-
eni i prazni
očelo, jer je
ispravno te-
tumačenja.
t ispravnom
ost između
slog Krista i
uča odnos-
teći od Isu-
a Mussnera
itet između
a sva četiri
ića. Naime,
Uskrsloga.
rka on veli:

München 1969,
Erstehung Jesu

rg, Einsiedeln

idle piše: "Die
erstellung des
u leer sein?, u:
nje osobne jez-
za grčku mis-
nalazi i glavna
problemática en
). Iako Pismo,
krsnuća, oni su
indle-a koja je
: "Ostaje bitno
München 1968,
samo o verbal-
ncije. U svom
ta nova tenden-
u rječnik uskr-
Tu se, ustvari,
ćao uskrsnuće,
Atenjanima (Dj

"Isusa tražite, Nazarećanina, Raspetoga?³⁷ Uskrsnu! Nije ovdje! Evo mjesta kamo ga položiše" (Mk 16,6). Dakle, Isusovo uskrsnuće tumači zašto je tijelo položeno u grob nestalo. Pohoditeljicama groba koje nisu "našle tijela Gospodina Isusa" (Lk 24,3), anđeli (ovaj put su dva) postavljaju pitanje: "Što tražite Živoga među mrtvima?" (Lk 24,5). Kao da kažu: kako bi onaj koji je živ mogao biti ostavljen u mjestu koje je određeno za mrtve? Potom nastavljaju: "Nije ovdje, nego uskrsnu" (Lk 24,6). I u ovom tumačenju, Isusovo uskrsnuće stavilo je kraj njegovu boravku u grobu. Matej je u tom pogledu još izričitiiji. U njega čitamo: "Nije ovdje jer uskrsnu! Evo mjesta gdje je bio položen" (Mt 28,6). Za ljubljenog učenika bilo je dosta da je otkrio prazan grob da bi se u njegovu srcu probudila vjera (Iv 20,8). Odatle jasno proizlazi da Ivan prikazuje prazan grob kao trag Isusova uskrsnuća u smislu tjelesnog uskrsnuća. I na drugim mjestima novozavjetni pisci shvaćaju i tumače Isusovo uskrsnuće u smislu tjelesnog uskrsnuća. Tako Petar na jednom mjestu veli: "Nije ostavljen u Podzemlju, niti mu tijelo truleži ugleda (Dj 2,31). Pavao ga u tome potpuno podupire kad kaže: "Onaj koga Bog uskrisi ne vidje truleži" (Dj 13,37). A svima nam je poznato kako Lukino i Ivanovo evanđelje inzistiraju na tjelesnoj realnosti Gospodina koji se ukazuje svojim (Lk 24,30 sl.37-43; Iv 20,16.20.27), a ne samo na duhovnoj.³⁸ Ipak ovdje treba naglasiti da uskrsnuće nije samo ponovno oživljenje, zadobivanje života koji je Isus iz Nazareta imao prije smrti. To je prodor u jedan način života. Ukazanja Uskrsloga to jasno pokazuju. On je preteča eshatološkog uskrsnuća; u njemu započinje "uskrsnuće mrtvih" (Dj 4,2).³⁹

Kako vidjesmo, u evanđeljima Isusovo uskrsnuće i prazan grob usko su povezani.⁴⁰ Antiteza: "Mi ne vjerujemo u prazan grob, nego u uskrslog

37. Isusovi su neprijatelji mislili da će njegova kauza završiti s njegovom smrću na križu. Samo na toj pozadini možemo shvatiti ubilačku upornost i povike: "Raspni ga!... Raspni ga!" (Mk 15,13-14; usp. Mt 27,22-23; Lk 23,21; Iv 19,6). Isticanjem "Raspetoga", evanđelist stvara izražajni kontrast: baš onaj Isus koga su njegovi osporavatelji htjeli smrću na križu dokrajčiti, on živi! Na taj se način naglašava "da križ i smrt nisu njegov kraj" (E. LOHMEYER, *Das Evangelium des Matthäus* (Vandenoock-Ruprecht), Göttingen 1967, 406).

38. Usp. E. DHANIS, *La résurrection, v: Resurrexit*, 567-568. Vjerojatno i Matej izričajem "obujme mu noge" (Mt 28,9) želi naglasiti da je fizičko tijelo Isusovo izišlo iz groba (W. GRÜNDMANN, *Das Evangelium nach Matthäus*, 570).

39. Usp. E. DHANIS, *La résurrection*, 570.

40. Iz samog supružimanja izvješća o smrti, pokopu i uskrsnuću jasno proizlazi da važna uloga pripada i praznom grobu. Za ta uskrsna izvješća nezamislivo je uskrsnuće koje ne bi pretpostavljalo "izlazak iz groba" (B. RIGAUX, *Dio I' ha risuscitato* (EP), Rim 1976, 396).

Isusa",⁴¹ potpuno je strana tim tekstovima. Po njima, naprosto je nemoguće vjerovati u uskrslog Isusa a da se istodobno ne prihvati stvarnost praznog groba.⁴² Dakle, prazni grob za evanđeliste tvori jedan od argumenata za Isusovo uskrsnuće. Uostalom, da kršćani nisu upotrebljavali prazni grob kao argument u prilog uskrsnuća, židovska izmišljotina o krađi mrtvoga Isusova tijela bila bi bespredmetna i ostala bi neobjašnjiva. To ipak ne znači da je za evanđeliste prazni grob već sam po sebi bio odlučni dokaz za istinu uskrsnuća. U njihovim prikazima činjenica praznog groba bila je samo "negativni znak, otvoren pozitivnom tumačenju, onomu otajstva uskrsnuća".⁴³ Proglas anđela o Isusovu uskrsnuću nalazi svoje utemeljenje, opravdanje i ovjerovljenje u ukazanjima Uskrsloga a ne u praznom grobu kao takvom.

c) Angelofanija - Žene su bile one koje su prve primile od nebeskog glasnika poruku o uskrsu,⁴⁴ tj. da je Raspeti uskrsnuo od mrtvih. Riječi: "Uskrsnu! Nije ovdje...!" (Mk 16,6) sadrže ne samo središnju poruku pripovijesti o praznom grobu⁴⁵ nego i središnju poruku cijelog Evanđelja. U njima se tvrdi činjenica i mjesto uskrsnuća, a ništa se ne kaže o vremenu i načinu. Mi se ovdje pitamo da li je ukazanje anđela i njegov proglas povijesna činjenica ili je možda posrijedi kerigmatski proglas prve

41. M. BRÄNDE, *Musste das Grab Jesu lerr sein?*, 109.

42. M. Brände i neki drugi zastupaju da, prema današnjem shvaćanju, prazan grob nije 'conditio sine qua non' za Isusovo uskrsnuće. Bog je mogao, vele oni, uskrsiti Isusa a da njegov leš ostane i dalje u grobu. Po njima, postojanje proslavljenog tijela nije vezano na materijalni supstrat leša u grobu. To svoje stajalište potkrepljuju nekim biološkim uvidima. Naime, danas nam je poznato da se već za zemaljskoga života biokemijska supstanca organa potpuno izmijeni u ritmu od nekoliko godina, a da time 'tijelo' čovjeka ne postaje jedno drugo (usp. E. GUTWENGER, *Auferstehung und Auferstehungsleib Jesu*, u: *Zeitsch. Kath. Theol.* 91 (1969) 49-55). protiv ovih autora treba reći da mi ovdje ne polazimo od toga što je Bog mogao učiniti, nego od toga što je učinio. Mi studiramo izvore i gledamo što nam oni kažu. A oni povezuju te dvije činjenice. To povezivanje praznoga groba i uskrsnuća ne nalazimo samo u evanđeoskim izvješćima nego i u govorima Dj (2,24-31; 13,34-37), a pretpostavljeno je i u izričaju "uskrsnu od mrtvih" (1 Sol 1,10; Rim 10,9; Gal 1,1; Mt 27,64; 28,7). To znači da glede Pavla i Prazajednice i danas još vrijedi često navođena rečenica P. Althausa da se uskrsna poruka "ne bi mogla ni dana, ni sata održati u Jeruzalemu, ako se prazni grob ne bi mogao utvrditi kao činjenica za sve sudionike, ako bi ta činjenica na bilo koji način postala sumnjiva" (Navedeno prema: J. KREMER, *Zur Diskussion*, 145).

43. J. GUITTON, u: E. DHANIS (izd.), *Resurrexit*, 168.

44. Možda je taj redosljed povijesno utemeljen. Naime, angelofaniji u Mateja i Ivana pridružuje se odmah i prvo Isusovo ukazanje, i to ženama (Mt 28,9 sl; Iv 20,14-18). Ta informacija zvuči vrlo vjerodostojno: da se radilo o izmišljotini, onda se sigurno prvo ukazanje Isusovo ne bi pripisalo ženama, jer se žene ne smatraju kvalificiranim svjedocima (usp. J. JEREMIAS, *Die älteste*, 191).

45. Sve je usredotočeno na taj proglas i oko njega sve gravitira. Nije slučajno da se u toj središnjoj jezgri pripovijesti svi sinoptici gotovo doslovce slažu.

Crkve o uskrsnuću koji se stavlja u usta anđelu i na taj ga se način proglašava božanskom objavom.⁴⁶

Glede ukazanja anđela postoji gotovo opća suglasnost egzegeta da ovdje nije riječ o povijesnoj činjenici nego o apokaliptičkoj književnoj vrsti. C. Odenkirchen sažima svoj stav u vezi s tim problemom ovako: "Glasnik nebeski sigurno ne pripada povijesnoj jezgri, jer u vezi s njim ne postoji nikakva suglasnost: niti glede naravi, ni glede broja, ni glede vremena i mjesta ukazanja. O svim tim stvarima evanđelisti govore svaki na svoj način. Čini se da glasnik nije uveden doli kao tumač uskrsnog događaja... To je literarna konstrukcija za tumačenje odsutnosti Isusova tijela iz groba".⁴⁷ Isti stav, samo drugim riječima izrečen, zastupa i J. Kremer kad piše: "Ukazanja anđela ne može se sa sigurnošću tvrditi kao povijena činjenica. Tu se radi očito o jednom u Bibliji - prije svega u apokaliptičkim tekstovima - tekućem načinu izražavanja, s kojim se poruka o Isusovu uskrsnuću naviješta kao Božja riječ".⁴⁸ Time se želi naglasiti da uskrsna poruka nije nikakvo iznašašće čovjeka nego autoritativna Božja objava. Do takvoga tumačenja činjenice praznoga groba došlo se na temelju kasnijih ukazanja Uskrsloga (usp. Gal 1,15 sl.; Dj 10,40). Upravo u tom potonjem iskustvu ovaj uskrsni proglas na praznom grobu ima svoje utemeljenje, opravdanje i ovlaštenje. Prvotna Crkva smatrala je legitimnim da to uvjerenje do kojega se došlo kasnije prenese već u sami trenutak otkrića praznog groba, odnosno na njegovo tumačenje.⁴⁹ Dakle, kerigmatska i redakcijska narav anđelove poruke nuka nas na zaključak da ukazanje anđela ne spada u povijesnu jezgru pripovijesti o praznom grobu. "Anđeo je tu literarni motiv u skladu s prihvaćenim biblijskim načinom prezentiranja autoritativne božanske poruke".⁵⁰

46. Usp. E.L. BODE, *The First*, 166; J. SCHMID, *L'evangelo secondo Marco*, 405.

47. P.C. ODENKIRCHEN, *Praecedam vos in Galileam*, u: *Verbum Domini* 46(1968), 200.

48. J. KREMER, *Zur Diskussion*, 156; usp. A. LEGAULT, *Christofanies et angelophanies dans les récits évangéliques de la résurrection*, u: *Science et Esprit* 21(1969), 455-456; E.L. BODE, *The First*, 167.

49. J. Kremer drži da je to anđelovo tumačenje, koje otkriva da je objekt uskrsne kerigme djelo Božje, vrlo rano bilo pridodano pripovijesti o praznom grobu (*Zur Diskussion*, 161). E.L. Bode je mišljenja da je to uklapanje bilo motivirano liturgijskom uporabom. Naime, prazni se grob upotrebljavao kao opravdanje za komemoraciju 'dana Gospodnjega' u nedjelju (*The First*, 167).

50. E. L. BODE, *The First*, 175. Ipak ovdje treba naglasiti da se objave i tumačenja u apokaliptičkoj literaturi uvijek odnose na konkretne povijesne događaje (vezana su na povijesne osobe, mjesta, procese). To znači da i za ovo anđelovo tumačenje trebamo tražiti povijesno oslonište (usp. J. KREMER, *Zur Diskussion*, 156).

Činjenica je da u mnogim apokaliptičkim ulomcima Biblije susrećemo ukazanje anđelâ koji objavljuju (apokalipein) ljudima nešto skrovito ili daju tumačenje povijesnih događaja (npr. Dan 7,15; Zah 1,8 sl.; Otk 1,1; 5,2 itd.). Upravo ta objava, a ne ukazanje kao takvo, stoji u središtu apokaliptičke pripovijesti.⁵¹ Vjerojatno je to slučaj i u pripovijesti o praznom grobu. Sama činjenica da anđelova poruka nije drugo doli sažetak prvotne kerigme (usp. Dj 2,22.24.36; 3,15; 4,10), nuka nas na takav zaključak.

Zašto se u anđelovu tumačenju spominje Galileja? To je moguće shvatiti kao literarni element pomoću kojega Marko upućuje apostole iz Jeruzalema u Galileju gdje će se zbiti prva ukazanja.⁵² Sasvim je vjerojatno da su se apostoli nakon bolnih događaja Isusove muke i smrti požurili vratiti u svoju Galileju (i naglasak ih je njihov odavao u Jeruzalemu!) gdje su se dogodila prva ukazanja učenicima.

2. Ukazanja Uskrsloga: Početak i temelj vjere u uskrsnuće

U mnogim starim rukopisima Markovo evanđelje završava s pripoviješću o praznom grobu (Mk 16,1-8). Rec 16,9-20 smatraju se dužim završetkom, koji je naknadno pridodan izvornom evanđelju. U stvari, taj dio ne nalazimo u najstarijim i najboljim rukopisima. Potječe vjerojatno iz prve polovine drugoga stoljeća. Očito je da taj dio ne djeluje kao prirodni produžetak onoga što Marko donosi u 16,1-8, nego je radije sumarni sažetak,⁵³ umetak jedne liste ukazanja koje je izvorno zasebno postojala.⁵⁴ Preciznije, Mk 16,9-20 to je koncizni sažetak onoga o čemu se opširnije pripovijeda u tri druga evanđelja, tj. sažetak o ukazanjima i nalogima koje Uskrsli daje svojim učenicima.

51. Usp. W. MICHAELIS, u: TWBT 5, pod riječju *horao*; J. KREMER, *Die Osterbotschaft der vier Evangelien*, Stuttgart 1969, 25 sl.

52. Odgovarajući na to pitanje kod Mateja, G. Becquet i P. C. Odenkirchen daju teološko tumačenje. G. Becquet drži da Matej na taj način želi naglasiti da se "čitavi Isusov život nalazi na istoj liniji i prima svoje značenje od uskrsnuća" (*Nuit pascale*, 259). A.P.C. Odenkirchen piše: "Totum evangelium includitur hoc modo in eodem scenario. Initium correspondet fini: In Galilea in monte Jesus doctrinam suam exposuit, inde apostolos suos mittit ut omnes gentes faciant discipulos eius" (*Praecedam vos in Galileam*, 219).

53. Preciznije, u Mk 16,9-11 govori se o ukazanju Uskrsloga Mariji Magdaleni, što je koncizni sažetak onoga o čemu se pripovijeda u Iv 20,1.11-18; Mk 16,12-13 spominje se ukazanja dvojici učenika na putu, što je očiti sažetak Lk 24,13-35. I konačno u 16,14 spominje se ukazanje Uskrsloga Jedanaestorici. Potom se u 16,15-18 donosi nekoliko izjava uskrslog Krista učenicima. I na kraju s dva retka izvješćuje se o Gospodinovu uzašašću na nebo (16,19-20).

54. Usp. F.C. GRANT, *The Gospel according to st. Mark*, u: *Interpreter's Bible*, vol. 7 (Abingdon Press), New York-Nashville 1951, 915; J. SCHMID, *L'evangelo secondo Marco*, 410.

srećemo
ili daju
1,1; 5,2
pokalip-
m grobu.
kerigme

uće shva-
Jeruzale-
da su se
iti u svoju
dogodila

Dva glavna razloga mogu se navesti kao potpora da je Markovo evanđelje, u kraćem izdanju, nedovršeno ili da mu je završetak izgubljen: 1) U tom obliku ono nije u skladu sa slijedom koji nalazimo u prvotnom kršćanskom 'credu': umro-pokopan-uskrsnu-pokaza se (usp. 1 Kor 15,3-7); 2) Potreba koja se osjećala već vrlo rano da se Markovo evanđelje kompleti- ra s prikladnim završetkom, tj. sa serijom ukazanja. Prvotno kršćanstvo bilo je svjesno da može govoriti o Gospodnjoj mucu samo u povezanosti s uskrsnućem; samo snagom tog potonjega biva eliminiran za vjeru skandal križa. Zato ni Markovo evanđelje nije moglo završiti s pripoviješću o praz- nom grobu.⁵⁵

a) Nastanak uskrsne vjere

Pri kraju evanđelja Luka donosi divnu zgodu o dvojici učenika na putu za Emaus (Lk 24,13-35). Činjenica je da ti učenici nisu očekivali uskrsnuće. Njihove su nade bile pokopane s Isusovom smrću: "Pokopaše ga. A mi se nadasmo da je on onaj koji ima otkupiti Izraela" (24,20-21). Čovjek se spontano pita odakle se onda rodila uskrsna vjera apostola prije nego se našla zapisana u evanđeljima i Pavlovim poslanicama. Prema svjedočanstvu Novoga zavjeta, ukazanja uskrslog Krista bila su odlučna za uskrsnu vjeru učenika. Tek nakon susreta s Uskrsnim sve se izmijenilo. Dolazi do iznenadnog povratka razbjeglih učenika u Jeruzalem, do tvrdnji o Isusovu uskrsnuću i uzvišenju, do nastanka Prazajednice, početka misionarenja i naglog razvoja diferencirane kristologije. Povjesničar stoji pred pitanjem značenja toga iznenadnog zaokreta kod učenika i sudi: "Mora da je nešto nastupilo, što je u kratkom roku ne samo izazvalo potpuni preokret njihova raspo- loženja, nego ih je osposobilo i za novu aktivnost... To 'nešto' je povijesna jezgra uskrsne vjere".⁵⁶ Što je bilo to 'nešto' što je potaklo i pobudilo uskrsnu vjeru? Mora da se radilo o jednom jakom i evidentnom novom poticaju, koji može protumačiti iznenađujuću jednodušnost i dinamiku uskrsnog no-

uskrsnuće

a s pripo-
se dužim
stvari, taj
erojatno iz
io prirodni
e sumarni
ostojala.⁵⁴
opširnije
ozima koje

irbotschaft der

daju teološko
susov život na-
..P.C. Odenkir-
m correspondet
mittit ut omnes

što je koncizni
nje se ukazanja
pominje se uk a-
uskrslog Krista
ebo (16,19-20).
vol. 7 (Abing-
o Marco, 410.

55. Čak i iz te nedovršenosti Markova evanđelja meditativni i pronicavi Luccock izvlači jednu vrlo lijepu pouku. On piše: "Ustvari, pisano evanđelje uvijek ostaje nedovršeno. To je povijest koja se trajno nastavlja u individualnom životu. Pavao je nadodao svoju stranicu: 'Najposlije, ..., ukaza se i meni' (1 Kor 15,8). Tu je nenapisana stranica ostavljena da je svatko od nas napiše, spomen onoga što nam je Isus rekao ili učinio u nama" (H. E. LUCCOCK, *The Gospel according to s. Mark*, u: *The Interpreter's Bible*, vol. 7 (Abingden Press), New York-Nashville 1951, 917.

56. M. DIBELIUS, *Jesus*, Berlin 1939, 121 sl.

vog početka nakon katastrofe Velikoga petka. Treba pretpostaviti da su apostoli imali osvjedočivo iskustvo susreta s Uskrslim ili, što je isto, fizičkog očitovanja Isusa slavno Uskrsloga. "Bez toga iskustva njihova vjera u Isusa kao Gospodina neshvatljiva je i neprotumačiva".⁵⁷ Dakle, "susret s Uskrslim stvorio je vjeru učenika, a ne obratno".⁵⁸ Istina, ukazanja se sastoje u viđenju Uskrsloga u korist svjedoka; to je viđenje u vjeri, vjerničko viđenje. Ali, "ne viđenje stvoreno po vjeri, nego viđenje koje je stvorilo vjeru, od koje su nevjerna i okorjela srca bila pobijedena".⁵⁹ Tek u svjetlu i kontekstu ukazanja stvarnost praznoga groba poprimila je svoje pravo značenje, postala je sastavni dio prvotne kerigme. Naime, činjenica praznoga groba, uzeta sama za sebe, podložna je različitim tumačenjima. Ukazanja Uskrsloga dokaz su i verifikacija uskrsnuća. Na toj pozadini uviđamo presudnu važnost ukazanja za kršćansku uskrsnu vjeru.

Djela apostolska naglašavaju da je prva i osnovna uloga apostolâ da budu svjedoci Uskrsloga (Dj 1,8.22; 2,32; 4,33; 10,38). To tvori bit njihova poslanja. Dosljedno tome, da bi netko mogao biti apostol, trebalo je da usljed ukazanja postane svjedok slavnoga Isusova uskrsnuća. Apostol može biti samo onaj tko je vidio Uskrsloga (Dj 1,22). I Pavao priznaje vrijednost tog kriterija: "Nisam li i ja apostol? Zar nisam vidio Isusa, Gospodina našega?" (1 Kor 9,1; usp. Dj 22,15). Oni su vidjeli uskrslog Isusa. Svjedočit im je da je taj uskrsli Krist isti onaj Isus s kojim su oni drugovali (Dj 1,8.21).

Već rana pretpavlovska predaja govori o ukazanjima određenim osobama, koja su potakla uskrsnu vjeru (1 Kor 15,5-7; Lk 24,34; usp. Dj 10,40 sl.; 13,30 sl.). Suvremena kritika pripisuje s pravom veliku važnost toj Pav-

57. K. SCHUBERT, u: E. DHANIS (izd), *Resurrexit*, 200 (u diskusiji). I J. Jeremias u toj istoj diskusiji priznaje: "Sigurno je da se sve stavljeno u pokret po ukazanjima. To je minimum koji nitko ne smije osporavati" (*Ondje*, 199).

58. H. KESSLER, *Auferstehung*, 88. W. Marxsen tvrdi, sasvim neosnovano, da apostoli nisu došli do vjere u Uskrsloga na temelju objektivne činjenice uskrsnuća, nego snagom jedne nove vizije o Isusu, o Isusu u snazi i slavi Božjoj. Viđenja, u njegovu poimanju, nisu drugo doli interpretacija duševnoga stanja a ne objektivnoga iskustva o uskrsnom Kristu. Najnegativnija strana toga tumačenja jest njegova nevjernost novozavjetnim tekstovima; on ih lišava značenja, jer je njihova osnovna tvrdnja, uz sve raznolikosti, da svjedoci jednodušno ponavljaju da je umrli Isus koga su oni ponovno vidjeli živa. Nisu oni oni koji su uskrsnuli Krista. Apostoli su došli do osvjedočenja da "stvar Isusova ide naprijed" pomoću povijesnih i objektivnih iskustava. Iskustvo i riječ se susreću i ukrštavaju na događaju, a ne na interpretaciji bez realnog temelja (Usp. H. SCHLIER, *Über die Auferstehung*, 40-42; G. DELLING, *Die Bedeutung der Auferstehung Jesu für den Glauben an Jesus Christus*, Gütersloh 1967, 90).

59. H. GRASS, *Ostergeschehen und Osterberichte*, 138.

postaviti da su ili, što je isto, stva njihova vje-⁵⁷ Dakle, "susret ukazanja se sas- vjeri, vjermičko je stvorilo vje-⁵⁹ Tek u svjetlu i je svoje pravo injenica prazno- njima. Ukazanja ni uviđamo pre-

oga apostolâ da tvori bit njihol- ol, trebalo je da a. Apostol može znaje vrijednost usa, Gospodina log Isusa. Svje- ni drugovali (Dj

ređenim osoba- k; usp. Dj 10,40 važnost toj Pav-

. Jeremias u toj istoj . To je minimum koji

da apostoli nisu došli agom jedne nove vi- nisu drugo doli inter- Najnegativnija stra- n ih lišava značenja, šno ponavljaju da je li Krista. Apostoli su i objektivnih iskus- pretaciji bez realnog (G, *Die Bedeutung* 7, 90).

lovoj listi ukazanja. Preko nje Apostol narodâ vodi nas do propovijedanja prvih apostola (usp. 1 Kor 15,11). Ta se lista uglavnom poklapa s listama koje nalazimo i u drugim novozavjetnim spisima (usp. Mk 16,7.14-19; Mt 28,16-20; Lk 22,32; 24,24.36-49; Iv 20,19-21.26-28; 21,15-20; Dj 1,1-9).

Egzegeza različitih pripovijesti o uskrsnim ukazanjima, vrlo je zamršena i u mnogim točkama tumači se razilaze. Koja je književna vrsta pojedinih perikopa i kako ih u funkciji te književne vrste treba tumačiti?⁶⁰ Koji je u tim pripovijestima redakcijski udio evanđeliste? Koje su predaje u njima korištene? Da li su prva ukazanja apostolima bila u Galileji (kako sugeriraju Marko i Matej) ili u Jeruzalemu (prema redu Luke i Ivana)? Ti su problemi u novije vrijeme razglabani na dugo i široko. Mi se na tome nismo željeli zadržavati. Radije smo se osvrnuli na uskrsna ukazanja pod vidom globalnog efekta koji su ona imala na apostole. Taj se efekt ukratko može ovako sažeti: Vjera u uskrsnuće plod je ukazanja, ponovnog susreta s uskrsnim Gospodinom. Ta su ukazanja u njima probudila neuništivu vjeru da je Isus uskrsnuo, da je on iščekivani Mesija, da su započela eshatološka vremena. Nikakve zapreke i progonstva nisu ih više mogli spriječiti da razglasu i uvjerenje. Dakle, ukazanja su ih pretvorila u potpuno nove ljude.⁶¹ Bez toga doživljaja apostoli ne bi nikada propovijedali Rasketoga kao Gospodi- na. Bez toga događaja ne bi nikada bilo Crkve, ni kulta, ni slave imena tog proroka iz Nazareta, i pogotovo najvišeg svjedočanstva za tu istinu koje su pružili mnogi mučenici u prvim kršćanskim vremenima. Nerazrušivo osvje- dočenje da je "Krist uskrsnuo od mrtvih, prvina onih koji su usnuli" (1 Kor 15,20; Kol 1,18), izvor je kršćanske vjere i pogonska snaga Crkve kroz sva vremena. Tek je iskustvo Uskrsloga i silazak Duha, koji je dar uskrslog Krista, početak novozavjetnog svjedočenja. Odatle se natrag promatralo sve Isusovo djelovanje. Uskrsnuće je bilo viđeno kao naknadna Božja potvrda svega što je Isus činio i govorio. Tek je to iskustvo omogućilo shvatiti sve značenje i pravi domet Isusova djela i prenositi ga dalje. Otada postoji nepo- kolebivo uvjerenje učenika da je Isus nadvladao smrt i da im se očitovao u ukazanjima. Duboko su osvjedočeni da je Uskrsli živ i da kao Živi sada dje- luje ponovno u zajednici i u svijetu.

60. O toj problematici, vidi: H. DODD, *More New Testament Studies: 8. The appearances of the Risen Christ: a study in form-criticism of the Gospels*, London 1968, 102-133.

61. Usp. E. DHANIS, *La résurrection*, u: *Resurrexit*, 603-604.

b) Narav ukazanja i njihova povijesnost

Novozavjetna izvješća opisuju ukazanja služeći se glagolskim oblikom *ofthe* (= dade se vidjeti, pokaza se). Toj inicijativi odgovara percepcija sa strane onih kojima se Isus pokazuje. Ona je izražena glagolom *heoraka* (= vidio sam). Koja je narav tog viđenja, teško je i gotovo nemoguće odrediti. Navedeni grčki glagol u svom prvom značenju odnosi se na očitovanje vizuelnog reda. Međutim, on već u Septuaginti poprima i metonimijsko značenje gdje vizuelni element iščezava. U svakom slučaju, u uskrsnim ukazanjima apostoli prepoznaju u Uskrsnome onoga kojega su oni nekoć slijedili. Da li je to postignuto na osnovi vizuelnih čimbenika ili nutarnjega duhovnog prosvjetljenja, mi to danas ne možemo više provjeriti. Svakako, evanđelja i Djela apostolska sugeriraju vizuelni element.⁶²

Da li su možda ta ukazanja samo osobni psihološki fenomeni bez objektivne podloge? Evanđeoski tekstovi prikazuju Isusovo uskrsnuće kao jedan objektivni događaj. Na osnovi njihove analize konstatira se da je Uskrsli ušao u svjedočanstvo apostola snagom njegovih ukazanja i da apostol ima svijest da su ta ukazanja temelj njegove kerigme, njegova propovijedanja. Ako Isus, koji je umro, nije napustio grob i nije uskrsnuo, ako nije bilo 'događaja', svjedok priznaje da je njegova riječ prazna i neutemeljena. U tom slučaju Isusovo ime bilo bi prazno ime a ne ime koje je iznad svakoga imena. Tada bi i krštenje i euharistija ostali samo prazni znakovi i obredi. Dakle, ako Isus nije stvarno uskrsnuo, onda 'stvar Isusova' ne bi bila drugo doli jedan prolazni moment u ljudskoj povijesti, a mi svi bili bismo prevareni varalice.⁶³ "Ali sad! Krist je uskrsnuo od mrtvih. On je prvenac umrlih" (1 Kor 12, 20), kliče apostol Pavao.

Uskrsnuće je prodor u novi način života koji ne podliježe više ovozemaljskim zakonima i koji izmiče našim zemaljskim osjetilima. Po posebnom Božjem pripuštanju, mi imamo pristup k stvarnosti uskrsnuća preko Gospodinovih 'ukazanja'. Ona su 'prijelaz' (most) iz eshatološko-transcendentnog područja u naš povijesni svijet. Događaj uskrsnuća, koji se kao takav ne može neposredno nastaviti u prostoru i vremenu niti izreći, biva u Gospodinovim 'ukazanjima' *povijesno očit, zamjetljiv*.⁶⁴

62. Usp. ISTI, *Ondje*, 602.

63. H. SCHLIER, *Über die Auferstehung Jesu Christ*, 49-50.

64. Usp. K. LEHMANN, *Zur Frage nach dem "Wesen" der Erscheinungen des Herrn. Thesen zur hermeneutisch-theologischen Struktur der Ostererzählungen*, u: *Resurrexit*, 299 i 301.

Koji element iz tih uskrsnih izvješća dopušta da se to kršćansko uskrsno iskustvo poveže s kategorijom povijesti? Tvrdnja da je "Bog uskrisio Isusa", temelj je i srž prvobitne kršćanske kerigme, sastavni je njezin dio od prvih izražaja vjere u Isusa Krista. Ta vjera u uskrsloga Gospodina ostaje čista povijesna činjenica, koja se trajno produžuje u Crkvi i dostiže svakog čovjeka koji stupa u kontakt sa kršćanstvom. Iako se ukazanja ne mogu smatrati povijesnim činjenicama u uobičajenom smislu, ona se moraju okarakterizirati kao povijesne činjenice 'indirektno', tj. ukoliko se mogu utvrditi kritički polazeći od propovijedanja i života prve Crkve, koji bi nam ostali neshvatljivi i neprotumačivi ako se ne pripuste ukazanja. Tvrdnje da su se ti prvi svjedoci susreli s uskrsnim Kristom i da je taj susret u njima stvorio vjeru u Krista, to su nepobitne povijesne činjenice!

c) Zaključno

Narav uskrsnih ukazanja i njihova posljednja vrijednost pitanja su koja nadilaze okvire znanstvenog i povijesnog istraživanja i pripadaju u područje vjere i teologije. Ali je sigurno povijesna činjenica da su Petar i brojni drugi kršćani bili uvjereni da su oni vidjeli uskrslog Gospodina. Ta predaja u evanđeljima bila je podložna nekom razvoju i čovjek može otkriti neslaganje u detaljima, ali u biti ona je suglasna s najstarijim izvješćem o uskrsnuću u 1 Kor 15,3-8 i s apostolskim propovijedanjem u Djelima apostolskim (10,37-43). Ta nam svjedočanstva iznose na vidjelo da je među učenicima nastalo nerazrušivo uvjerenje da je njihov Učitelj, koji je bio raspet, uskrsnuo od mrtvih. Iza tog uvjerenja mora da je bilo stvarno iskustvo, ali što je to bilo mi sada nismo više u stanju precizno odrediti. Koliko god mi tražili da protumačimo uskrsnuće i ukazanja, oni će uvijek ostati otajstvo (misterij), ne zbog zbrke i nejasnoće u izvješćima, nego u prvom redu zbog našeg nepoznavanja tog života uskrsnuća. Kada bismo imali sasvim precizna i detaljna izvješća o tim činjenicama, naši problemi glede tih stvarnosti bili bi jednako veliki kao i danas. Nikada nećemo moći točno utvrditi u kojem se obliku Isus ukazao, tj. da li se on očitovao tjelesnim očima, ili nekom unutarnjem čulu koje može dohvatiti i ono što je našim tjelesnim očima nedohvatljivo. Kakav god bio način na koji je njihovo iskustvo došlo do njih, ono je služilo da uvjeri učenike da je Gospodin uskrsnuo od mrtvih. To je vitalna činjenica izvješća o uskrsnuću. Na način koji nama sada ostaje neprotumačiv, a koji ni oni sami nisu mogli protumačiti, Isusovi su sljedbenici postali svjesni da je on živ, i na toj sigurnosti gradili su svoju vjeru.

lskim oblikom
i percepcija sa
n *heoraka* (=
iguće odrediti.
očitovanje vi-
metonimijsko
uskrsnim uka-
nekoć slijedi-
njega duhov-
riti. Svakako,

omeni bez ob-
rsnuće kao je-
se da je Uskr-
a i da apostol
propovijedan-
, ako nije bilo
utemeljena. U
znad svakoga
kovi i obredi.
e bi bila drugo
ismo prevare-
enac umrlih"

še više ovoze-
Po posebnom
preko Gospo-
nscendentnog
kao takav ne
iva u Gospo-

3. Antropološko značenje i smisao Isusova uskrsnuća

U 1. stoljeću posl. Kr. ušla je u svijet golema snaga i promijenila sav tijek dotadašnje ljudske povijesti. Bio je to Isus iz Nazareta. On ima određujuće značenje i za nas danas samo zato jer je uskrsnuo. U svjetlu njegova uskrsnuća mi znamo da život i smrt imaju duboko značenje. Za nas su otvorena vrata apsolutne budućnosti i nerazrušiva nada je prodrla u čovjekovo srce: ako je Krist uistinu uskrsnuo, onda ćemo ga i mi slijediti (1 Kor 15,20-22). To uvjerenje proizvelo je potpunu promjenu u stavu apostola prema Isusu Kristu. Oni su stekli novi zrenik i nove oči kojima su mogli čitati na apsolutno novi način cjelokupnu ljudsku stvarnost (prošlost, sadašnjost i budućnost).⁶⁵ Samo u nekoliko točaka ovdje sažimamo antropološko značenje i smisao Isusova uskrsnuća za naše življenje.

a) Potvrda Isusova života

Svršivši svoj život smrću na križu, čitavi Isusov ministerij bio je u očima svijeta i njegovih učenika obezvrijeđen, izgubio je svoju vjerodostojnost. To je za njih bio dokaz da Bog nije bio na njegovoj strani (usp. Gal 3,13). Polazeći od te činjenice, evanđelisti bilježe: "Svi su se skandalizirali nad njim" (Mk 14,27; Mt 26,31). Jednostavno su se razbježali i vratili u Galileju (Mk 14,50; Mt 25,56). Međutim, susret s Uskrslim dovodi do potpunog preokreta u njihovu stavu. Uskrsnuće je rehabilitiralo Isusa u očima njegovih učenika i pred svijetom. Na taj način Bog je potvrdio njegov život, njegovo djelovanje i njegovu riječ. U svjetlu uskrsnuća jasno proizlazi da Isusov život i njegova smrt nisu uzaludni, nego da imaju duboko značenje.⁶⁶ To je ono najuzbudljivije u uskrsnoj poruci. Isusovo nam uskrsnuće jamči da će i svaki drugi ljudski život, koji se živi u duhu Isusova nauka ljubavi i nesebičnosti, imati udio na toj apsolutnoj budućnosti, na uskrsnom životu.

Uskrsnuće nam pokazuje da Bog nije napustio Isusa iz Nazareta i njegovu stvar. Bio je na njegovoj stvari. Nije dopustio da trava raste na Isuso-

65. Usp. R. SCHNACKENBURG, *Die Auferstehung Jesu Christi als Auslegung und Ansatzpunkt der neutestamentischen Christologie*, u: *Mysterium Salutis III/2*, Einsiedeln 1970, 230-247.
66. Usp. L. BOFF, *Gesù Cristo Liberatore* (Citadella), Perugia 1976, 128; L. KARRER, *Karfreitag als Grund- und Grenzerfahrung des Menschen*, u: R. BÄRENZ (izd.), *Der Mensch unter dem Kreuz: Wegweisung, Erfahrungen, Hilfen* (F. Pustel), Regensburg 1980, 25.

uča

ijenila sav
a. On ima
svjetlu nje-
. Za nas su
prodrila u
slijediti (1
ivu aposto-
ra su mogli
(prošlost,
io antropo-

rij bio je u
vjerodostoj-
ni (usp. Gal
andalizirali
i vratili u
vodi do pot-
asa u očima
jegov život,
proizlazi da
aju duboko
o nam uskr-
jhu Isusova
lučnosti, na

izareta i nje-
ste na Isuso-

und Ansatzpunkt
170, 230-247.
ARRER, *Karfrei-
er Mensch unter*
, 25.

vu grobu, nego je polomio sve zasune i uskrisio ga na novi život kojemu više ne prijete smrt. Uskrsna pobjeda je potvrda istinitosti Isusova navještanja. Naime, uskrsnuće je ostvarenje Isusova obećanja o posvemašnjem oslobođenju, posebno od gospodstva i ropstva smrti. Ono pokazuje da je Bog na strani čovjeka koji se bori za pravdu, istinu, slobodu, i da je pobjeda na strani čovjeka koji sve svoje pouzdanje stavlja u Boga, koji je svoj život potpuno žrtvovao Bogu.⁶⁷ Takvoga čovjeka Bog ne ostavlja, on je s njim prisutan u patnji i u smrti. Smrt i patnja su tu posljedice njegove vjernosti, koja će biti nagrađena. Dakle, Kristovo uskrsnuće pokazuje da živjeti za istinu i pravdu nije bez smisla, odnosno da je potlačenom i eliminiranom pravedniku rezerviran život koji se očitovao u Isusu Kristu. Polazeći od te nade, sljedbenici Isusa Krista imat će odvažnosti živjeti slobodu djece Božje već ovdje i sada;⁶⁸ bit će kadri da se bore za velike ljudske ideale istine, pravde, slobode i ljubavi, pa makar zbog toga bili proganjani i raspinjani.

Uskrsli Krist je prisutan i djelatan posebno u onima koji u domeni povijesti i života vode naprijed njegovu stvar. To se događa onda kad se čovjek bori za dobro, pravdu, humanitarnu ljubav, solidarnost, zajedništvo i razumijevanje među ljudima; svaki put kad se čovjek trudi da nadvlada vlastiti egoizam, da učini svoj svijet ljudskijim i bratskijim, da se otvara Apokolutnome, tada je Uskrsli prisutan, jer se njegova stvar gura naprijed, stvar za koju je on živio, trpio i bio osuđen. Nasljedovati Isusa znači imati "iste osjećaje koji bijahu u Kristu" (Fil 2,5); biti spreman na samozatajnost, ustajati u ljubavi i dobroti ljudskog srca sve do kraja, ne bojati se biti kritičan prema religioznim i društvenim situacijama koje ne očovječuju čovjeka i ne čine ga slobodnim za Boga i za druge, imati odvažnosti biti radikalni. Udi-
oništvo na njegovu tijelu i krvi treba nas osposobiti za takav život. Taj obred izražava Kristov radikalni stav da bude tu za druge. On nas uzima u

67. Usp. J. FUČAK, *Događaj Isus Krist*, 138; W.J. HARRINGTON, *Uvod u Novi zavjet* (KS), Zagreb 1975: "Uskrsnućem je Otac proslavio Sina (Dj 2,22 sl; Rim 8,11); njime Bog potvrđuje otkupiteljski čin. Na taj je način potvrđen i Isusov život. Apostoli su u svijetu uskrsne vjere vidjeli Kristove riječi i djela u punom značenju" (105). Na toj je pozadini lako shvatiti zašto je navještanje uskrsnuća izazvalo srdžbu i oporbu židovskih vlasti. Za njih je zvučalo sablažnjivo i apsurdno da je živ netko koga je zakonita "crkvena" vlast dala pogubiti; još neprihvatljivije da je onaj koji je obješen na stup Božji izabranik. Stoga izmišljaju priču o ukradenom Isusovu tijelu da zaustave tu "razornu" poruku (Mt 28,13).

68. Usp. L. BOFF, *Passione di Cristo. Passione del mondo* (Cittadella), Assisi 1978, 94.

svoj vlastiti život ulazeći u naš, jer "udioništvo na tijelu i krvi Kristovoj ne čini drugo doli da nas promijeni u ono što primamo".⁶⁹

b) Uspostavljanje smisla

Uskrsnuće je uspostavljanje smisla. "Da je sve završilo križem, bila bi to najjednostavnije rečeno tragedija i potvrda da više duhovne vrednote nemaju mjesta u svemiru, znak 'da nema prijatelja onkraj fenomena' (De Hardy).⁷⁰ Uskrsnućem kršćanstvo daje odgovor na najmučnije i najzagonetnije pitanje ljudskog srca: što će biti od čovjeka? Odgovor je pun radosti i svjetlosti, a glasi: čovjek je određen za život, za uskrsnuće. Tu dostižu svoje ispunjenje sva proroštva, sve ljudske nade, sva stremljenja ljudskog srca. U uskrsnom Kristu ljudske težnje i nade našle su svoje ostvarenje i potpuno zasićenje. U njima imamo čvrsto i pouzdano jamstvo da će se to isto ostvariti i kod svih drugih ljudi koji budu živjeli kao što je on živio.

Žene su se pitale tko će im odvaliti teški grobni kamen. S tim pitanjem se neizbježno suočava svaki čovjek, svaki smrtnik za svoga zemaljskog putovanja. To je univerzalno ljudsko pitanje. Bog je na njega dao odgovor istinom koja je objavljena prvog uskrsnog jutra. Polazeći od te istine, V. Hugo je mogao reći da "grob nije slijepa ulica, nego glavna prometna arterija".⁷¹ Gospodin je sišao i u taj tamni i mračni labirint; zbog toga je sve otvoreno, pa i taj labirint smrti.

Time što je i sam bio umiješan u izgubljenost, u prividnu uzaludnost ljudskog života i umiranja, uskrsli Krist je iznutra razlomio svaki besmisao i smrt, i iz te situacije otvorio vrata u život. U njemu je ljudima objavljeno, da usprkos svemoći smrti, koja je i nad Isusom pokazala svoju moć, nije rečen posljednji sud o smislu ili besmislu čovjeka, nego se unatoč umiranju i smrti čovjeku može propovijedati smisao. To je najradosnija i najutješnija poruka za čovjekovo srce, radosna poruka koja u sebi uključuje i združuje Veliki petak i Uskrs. U tom ozračju svaka životna situacija i svaki ljudski događaj može služiti kao most k sredini života.⁷² Prožeti tom nadom, bit ćemo kadri

69. *Lumen Gentium*, 26.

70. J. FUČAK, *Događaj Isus Krist*, 138.

71. Navedeno prema: H. E. LUCCOCK, *The Gospel according to st. Mark*, 912.

72. Usp. L. KARRER, *Karfreitag als Grund*, 31.

ristovoj ne

da sve naše "getsemanije" i "kalvarije" pretvorimo u sredstva oslobođenja - u uskrs.

c) Rješava skandal križa

tem, bila bi rednote ne-a' (De Harzagonetnije osti i svjet-žu svoje isrog srca. U: i potpuno isto ostvari-

Svjetlo uskrsnog jutra bilo je ono koje je prkršćanskoj zajednici, malo pomalo, razotkrilo smisao zbunjujuće muke i smrti. Dosljedno tome, spasonosno značenje križa Kristova može se shvatiti i ispravno naviještati jedino u svjetlu uskrsa,⁷³ a ne samo na obzorju njegova zemaljskog života i nauka. U stvari, "Isusova smrt se naviješta jer Raspeti živi".⁷⁴ Može se razlikovati, ali ne i dijeliti križ i uskrsnuće Isusovo. "Propovijedanje Velikog petka, koje bi zanemarilo moment Uskrsa, moglo bi biti pobožno propovijedanje zakona, ali ne i evanđeoski navještaj Krista".⁷⁵

m pitanjem aljskog pu-dgovor isti-te, V. Hugo arterija".⁷¹ e otvoreno,

Uskrsnuće čuva svoje kršćansko i eshatološko značenje samo u tijesnoj povezanosti s raspinjanjem. Ono je posljednji smisao borbe u korist prava i pravde. Van tog uskrsnuća se izlaže opasnosti da bude, jednako kao i križ, mistificirano kao simbol jednoga budućeg posve izmirenog svijeta, a da nema nikavog odražaja na izmjenu mehanizama koji provode nepravdu u sadašnjosti. Kršćanski život čuva svoj kršćanski identitet samo u mjeri u kojoj trajno živi u pashalnoj dijalektici razapinjanja i uskrsnuća kao zahtjeva nasljedovanja Isusa Krista. U tome kontekstu nametnuta muka i smrt mogu biti prihvaćene kao oblik ljubavi koja se dariva.⁷⁶

uzaludnost besmisao i javljeno, da i, nije rečen anja i smrt nija poruka žuje Veliki ski događaj ćemo kadri

Bog je Kristovim uskrsnućem pokazao da ima posljednji smisao biti razapet poradi poistovjećivanja s potlačenima, otpisanim, emarginiranim, obespravljenima ovoga svijeta.

Od Isusova uskrsnuća mi imamo pravo da se smijemo i posred suza, jer suze koje su se prokile ili koje će se proliti, nisu uzaludne: ni suze onih

73. Uskrsnuće je kao božanski pečat otkupiteljske muke. Jasno, onda, da izvješća o ukazanjima Uskrsloga pripadaju nužno izlaganju muke: ona rješavaju skandal križa.

74. Iz izjave EKV (= *Evangelische Kirche der Union*) navedeno prema: H.-G. LINK, *Lo scandalo della croce*, u: L. COENEN (izd.), *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo Testamento* (ED), Bologna 1976, 429.

75. H.-G. LINK, *Lo scandalo della croce*, 430.

76. Sv. Pavao daje nam do znanja da kršćanin po krštenju postaje dionik Kristove smrti i uskrsnuća (usp. Kol 3,1-4). To ga obvezuje da umire sebi i uskrišava s Kristom i na taj način živi novim životom (usp. Gal 2,20). Pavao dakle nerazdruživo povezuje Isusovu smrt i uskrsnuće (usp. Rim 4,25; 8,34). Po njemu, treba prihvatiti Krista integralnog: raspetoga Isusa i Krista slave. Za kršćanina tu ne smije biti nikakve isključivosti.

koji su morali trpjeti ili trpe, jer su se založili za slobodu ili pravdu, ni suze ni krici koje nitko ne vidi i ne čuje, jer su isplakani i izjecani iza zatvorenih vrata soba u kojima se vrše torture ili specijalnih klinika ovoga svijeta. A smiju sanjati i svi oni koji od ovoga svijeta nemaju više ništa očekivati: ne samo neizlječivo bolesni, nego i oni koji iza žice koncentracionih logora moraju vegetirati; Bog će dati na kraju da pobijedi sloboda i pravda. Ako Bog želi da pravda, sloboda i ljubav trijumfiraju - a za to nam je dao potvrdu u Isusovu uskrsnuću -, to pretpostavlja da mi ovdje i sada s tim započnemo, da se odvažno i opušteno, stvarno i slobodno od svih (pa i kršćanskih) ideologija za to borimo, da naš svijet svaki dan postane nešto čovječniji. Tko vjeruje da Bog stoji iza toga procesa, taj može zdušnije i odlučnije sudjelovati na njemu: bez grča i straha, pun nade i pouzdanja, s humorom.⁷⁷

d) Svjedoci uskrsne radosti

Anđeo nalaže ženama: "Idite, recite..." (Mk 16,7). Tu se nalaze dvije velike riječi stavljene usred prvog navještaja o uskrsnuću Kristovu. Ići i razglašavati, to bitno spada u samu radosnu vijest. Upravo jer posjeduje radosnu vijest, Crkva je bitno misionarska zajednica. A najradosnija vijest koju je ljudsko uho ikada čulo i srce osjetilo, jest vijest o uskrsu. Kroz ovih dvadeset stoljeća svjedoci Uskrsloga - muševci i žene - pronijeli su tu vijest u sve zakutke svijeta. To je i naše životno poslanje. Mi smo pozvani da o toj nadi pružimo svjedočanstvo u vlastitom životu, čak i onda kad je još Veliki petak.⁷⁸ Da je Krist donio život i besmrtnost, to mora biti prepoznatljivo na našim usnama, u našem nerazrušivom optimizmu, u našoj radosti, treba ižaravati s naših lica. Samo ćemo tako moći biti uspješni navjestitelji radosne vijesti.

e) Isusovo uskrsnuće nije izolirani događaj

Matej pokazuje da se Isusovo uskrsnuće ne smije shvatiti kao izolirani događaj, nego da je neposredno povezano s mnogim uskrsnućima (27,51b-53); on ga vidi kao početak velikog uskrsnuća; Isus je samo početak (prvi-

77. Usp. J.B. BRANTSCHEN, *Gott ist grösser als unser Herz* (Herder), Freiburg im Br. 1981, 79-80.
78. Usp. L. KARRER, *Karfreitag als Grund*, 28.

ni suze
orenih
jeta. A
vati: ne
ra mo-
co Bog
tvrdu u
šnemo,
ih) ide-
ji. Tko
udjelo-

e dvije
ši i raz-
: rados-
koju je
dvade-
st u sve
toj nadi
liki pe-
jivo na
i, treba
i rados-

zilirani
27,51b-
c (prvi-

81, 79-80.

na) usnulih (1 Kor 15,20), prvorođenac od mrtvih (Kol 1,18; Otk 1,5). To sasvim jasno dolazi do izražaja u Matejevoj tvrdnji da su se oživjeli pravednici pokazali svojim u gradu nakon Isusova uskrsnuća. Povezujući uskrsnuće tih osoba s Kristovim uskrsnućem, Matej vidi Isusovo uskrsnuće kao početak ili uzrok općeg uskrsnuća. Na taj način on naglašava da su s Isusovim uskrsnućem započela posljednja vremena, da je inauguriran novi svijet.⁷⁹

U uskrsnom Kristu najdublje težnje našeg ljudskog bića za potpunim ostvarenjem našle su svoje ispunjenje i zadovoljenje. U tom smislu Krist je postao naša *Omega* (zadnja točka razvoja), "homo revelatus" (obznanjenje krajnjih čovjekovih dometa u pozitivnom pravcu) i naša "prisutna budućnost". Dakle, Isusova sadašnjost jest naša budućnost. Isus je ljudsko biće koje je prvo stiglo do kraja puta,⁸⁰ da nam tako dadne nadu i sigurnost da smo i mi određeni biti ono što je on postao.⁸¹ On je uvijek i posvuda bio za ljubav, pravdu, pomirenje, nadu i potpuno ostvarenje čovjeka u Bogu. Želimo li i mi biti dionici njegove uskrsne pobjede, onda trebamo živjeti kako je i on živio.

79. Usp. J. JEREMIAS, *Die älteste Schicht*, 194-195; JÖRG JEREMIAS, *Theophanie: die Geschichte einer alttestamentlichen Gattung*, Neukirchen 1965, 164; G. VITTONATTO, *La risurrezione dei morti in Mt 27, 52-53*, u: *Rivista Biblica Italiana* 3(1955), 193-219, posebno 216-218.

80. Predodžba da bi se eshatološki događaj uskrsnuća anticipirao na jednom konkretnom čovjeku, bila je židovstvu Isusova vremena potpuno strana. Ako dakle Novi zavjet ispovijeda da se taj za budućnost iščekivani univerzalni eshatološki događaj ostvario na osobi Isusa iz Nazareta, "onda mora da su sama ukazanja dovela do toga tumačenja. Židovski način mišljenja sam nije bio dostatan za to" (R. SCHNACKENBURG, *Zur Aussageweise 'Jesus ist (von den Toten) auferstanden'*, u: BZ 13(1969), 1-17, ovdje 14). Već nas taj uviđaj odvrća od toga da Isusovo uskrsnuće shvaćamo samo kao 'tumačenje'.

81. Novi zavjet razlikuje nadživljenje poslije smrti i konačno uskrsnuće. Iz Isusova dijaloga s dobrim razbojnikom na križu jasno se tvrdi nadživljenje za period koji slijedi neposredno iza smrti: "Zaista ti kažem danas ćeš sa mnom biti u raju" (Lk 23,42-43). To isto shvaćanje dolazi do izražaja i u prisposobi o bogatašu i siromašnom Lazaru (Lk 16,19-31). Uz tu prethodnu eshatologiju uvijek se govori i o konačnom uskrsnuću u posljednji dan.